

תוכן העניינים

- 9 פתח דבר
- 11 מבוא
- 17 פרק ראשון: השבת והמועדות בתורת כהונה ובחוקי אסכולת הקדושה
קדימותה של תורת כהונה לאסכולת הקדושה: עיון ראשוני בהרכבו של ויקרא כג 17;
חוקי המועדות בתורת כהונה ובאסכולת הקדושה 22; סיכום 43
- 49 נספח א: 'חקת עולם לדרתיכם'
- 58 נספח ב: מופעי 'מלבד' ברובד העריכה של התורה
- 60 פרק שני: הפרדת הרובד הכהוני בתורה לרכיביו
ספר בראשית 61; ספר שמות 61; ספר ויקרא 68; ספר במדבר 70; יחידות חוק
בבמדבר ה-טו 82; מסקנות כוללות 95; קובצי הכתובים של תורת כהונה ושל
אסכולת הקדושה 98; בין לשון תורת כהונה ללשון אסכולת הקדושה 101
- 107 נספח ג: ספר הקדושה לא נערך בידי תורת כהונה
סיכום 119
- 120 פרק שלישי: תפיסת האלוהות והפולחן בתורת כהונה
שמות האל 120; לשון אישית ובלתי-אישית 121; האנשה והרחקת האנשה 124;
אמונת בראשית ואמונת משה: מוסר ופולחן — ברית ועדות 131; מקדש
הדממה 141; הכהנים והעם 145; יחסה של תורת כהונה לדת העממית
למוסדותיה 149
- 156 נספח ד: תורת כהונה וספר איוב
- 159 פרק רביעי: תפיסת האלוהות והפולחן באסכולת הקדושה
שמות האל 159; לשון אישית ובלתי-אישית 160; האנשת האל 161; האל
ישראל — הברית הסגולית 163; מוסר ופולחן 165; הקדושה הכוללת 169; ה'ה'⁴
ריבון העם והארץ 175; קדושת העדה וקדושת הכהונה 177; זיקת העם למקדש

ולעבודתו 180; המשמעות והתכלית של השילוב האמוני-הפולחני של אסכולת
הקדושה 183

185 פרק חמישי: המסגרת ההיסטורית לפעולתן של האסכולות הכוהניות
טווח הזמנים של היצירה הכוהנית 186; חיפוש מסגרת היסטורית לצמיחתה של
אסכולת הקדושה 190; ישעיהו ואסכולת הקדושה 197; התמודדותה של הכהונה
עם ביקורת הנבואה 199; מאבקה של אסכולת הקדושה בפולחנים
הזרים 202; המסגרת ההיסטורית לפעילותה של תורת כהונה 204; יציאת הכהונה
אל העם 206

209 ביבליוגרפיה
225 קיצורים של שמות כתבי־עת וסדרות
227 קיצורים וראשי תיבות
228 מפתח המקורות
246 מפתח העניינים והשמות

פתח דבר

ראשיתו של ספר זה בימות החורף של שנת תשמ"ג. באותה עת עסקתי בבירור תפיסת קדושת הארץ במשנת התנאים. משביקשתי לעמוד על יחסה של התורה לשאלה זו, הבחנתי כבר בסקירה ראשונה בשוני המהותי שבין גישת ספר ויקרא לגישת ספר דברים. מתוך רצון להבין את פשר התפיסות השונות בספרי התורה נמשכתי להיכנס לתחום של חקר התורה ומקורותיה. ביקשתי לפלס לי דרך עצמאית ב'שדה מוקשים' זה, כשלעזרתי עומדים כלי המחקר של הביקורת הפילולוגית-ההיסטורית, שרכשתי בשנות לימודי בחוג לתלמוד ובחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית. לבי נטה אחר הרובד הכוהני שבתורה, והתעמקתי בשאלת הרכבה הספרותי, ומשמעותה הרעיונית והדתית של היצירה הכוהנית. את פריו של עיון זה גיבשתי בעבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, שהגשתי לאוניברסיטה העברית באדר תשמ"ח. לקראת פרסום הדברים בספר, הכנסתי תיקונים והוספות שונות, תוך שמירת המבנה הבסיסי של העבודה. בין פרקי הספר משולבים נספחים אחדים, המהווים חלק בלתי נפרד מן הדיון המחקרי.

שם הספר — 'מקדש הדממה', שאוב מ'תולדות האמונה הישראלית' של יחזקאל קויפמן, חיבור ששימש לי תדיר מקור השראה והפריה רעיונית. בשם זה ביקשתי לסמל את תפיסת האלוהות והפולחן של תורת הכהונה. החוויה שבחשיפת השגב האמוני והשלמות המופלאה שביצירה זו היתה עבורי פסגת עבודתי. דומה בעיני, שהדברים הבאים פרי עטו של גרשם שלום, יפים לתיאור חוויה זו: '...בראי הפלא המיוחד במינו של ביקורת פילולוגית משתקף לראשונה לגבי אדם בן זמננו, בצורה הנקייה ביותר, בסדרים המוסכמים של הפירוש, אותו מכלול מיסטי של השיטה שקיומה בהכרח נעלם כליל דווקא בהשלכתה על הזמן ההיסטורי' (ג' שלום, 'עוד דבר', עמ' 30-31, תרגמה ר' הורביץ).

מדריכי בכתיבת עבודת הדוקטור היה מורי, פרופסור משה גרינברג. הדרכתו המסורה, עצתו הנאמנה וביקורתו העניינית והבונה, תרמו רבות לקידום העבודה ולשכלולה. שיחותי עמו בשאלות שברום עולמו של המקרא העשירו והרחיבו את אופק מחקרי כמו גם את הוויית הרוחנית.

עיקרו של חיבור זה נכתב בין כתליו של 'מכון שלום הרטמן' בירושלים. תודתי לראש המכון, פרופסור דוד הרטמן ולחברים, שעמם דנתי בפרקים שונים של עבודתי, ולמזכירה, הגב' יהודית עיני, על עזרתה במשך שנות הכתיבה. הגב' ענת טוויג והגב' יהודית מאיר טיפלו במסירות בעריכה הלשונית של

החיבור, תלמידתי, הגב' גלית ברכה סייעה בקריאת ההגהות ובהתקנת המפתחות. לכולן אמורה תודתי והוקרתי אף כאן. במהלך כתיבת המחקר נסתייעתי במלגות מטעם קרן הזכרון לתרבות יהודית והקרן ע"ש מוריץ ושרלוטה ורבורג.

* * *

הקדשתי את ספרי לזכרו של אבי מורי, שנטע בלבי את אהבת המקרא משחר ילדותי, ויחד עם אמי, שושנה תבל"א, גידלני על ברכי התורה. אחרונים חביבים, רעייתי רבקה שבחירתה המתמדת אחר האמת, הקרינה על עבודתי, וילדי שי-מנשה וטל שחר, שאהבתם היא הנותנת לי את הכוח לעסוק בתורה ובמחקר.

ישראל קנוהל

האוניברסיטה העברית בירושלים

מבוא

במחקר המקרא נתקבלה ההנחה, הגורסת כי התורה מורכבת מארבעה מקורות עיקריים. נהוג לצייןם כך: J, המקור המשתמש בשם הויה; E, ה'אלוהיסט' הנוקט את שם 'אלוהים'; P, המקור הכהני; D, ספר דברים.¹ זה מאה שנים ויותר עומד המקור הכהני P, במוקד התעניינותם של חוקרי המקרא,² אך דומה שעל אף העיסוק הרב בסוגיה זו, נותרו שאלות מרכזיות ללא פתרון הולם ומוסכם בשני תחומים עיקריים: ההרכב הספרותי הפנימי של החומר הכהני שבתורה; וביאור ייחודו התיאולוגי והפולחני של מקור זה, על שכבותיו השונות, בהקשר היסטורי וחברתי.

בתוך היצירה הכהנית שבתורה בולט בייחודו הלשוני והסגנוני קובץ הפרקים ויקרא יז-כו.³ בפרקים אחדים בקובץ מודגשת קדושת ה', ונובעת ממנה קריאה להתקדשות המופנית לכלל ישראל (ראה: ר' יט:ב; כ:ז, כו; כא:ח; כב:לה). לפיכך,

- 1 לסקירה על תולדות מחקר התורה ותיאור המקורות השונים ראה צ'פמן, מבוא, וכן סיכמו התמציתי של ויינפלד, תורה, עמ' 492-494.
- 2 ראה סקירתו של תומפסון, משה.
- 3 על תולדות המחקר בסוגיית ייחודו של קובץ זה ראה קינן, הכסאטוך, עמ' 88, הערה 24; פריכט, מחקרים, עמ' 11-12; ולאחרונה, סון, חקירה, עמ' 1-40. המאפיינים הלשוניים של הקובץ מצוינים אצל: דילמן, הכסאטוך, עמ' 637-638; קינן, הכסאטוך, עמ' 89; דרייבר, מבוא, עמ' 49-50; הולצינגר, מבוא, עמ' 411-412 ועוד. מבין הסממנים הלשוניים והסגנוניים הללו, נציין כאן במיוחד את נוסחאות החתימה: 'אני ה' (אלהיכם, מקדשכם וכד')' הרווחות בקובץ, וכן את האופי האישי של חלק ממגוון לשונות הכרת, דוגמת 'ונתתי את פני כנפש הוא והכרתי אתו מקרב עמרי (ר' כו, והשווה כ:ג; יז: יעוד), 'ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו ואת כל הזנים אחריו...' (ר' כ:ה), לשונות החורגות בעליל ממתבע הלשון הבלתי־אישית האחידה 'ונכרתה)... מעמיו(ה)', השגורה בחלקים אחרים של הרוכד הכהני (ראה: שמ' ל:לג, לח; ר' ז:כ, כא). עוד מתאפיין הקובץ בניסוח חוקים כפנייה ישירה של ה' לישראל — בצורת הנוכחים, בעוד האל נוקט בגוף ראשון כלפי עצמו כדיבורו עם העם; סגנון כזה אינו מצוי בחלקיה האחרים של היצירה הכהנית (ראה: בגריך, התורה, עמ' 82; חלויניסקי, סה"ק, עמ' 137). כמו כן רווח השימוש במלת הגוף 'אני' בפי ה', במיוחד בנוסחאות החתימה 'אני ה' (אלהיכם, מקדשכם)', אך גם כדיבור שוטף שאינו נוסחאי (ראה ר' יז:יא; יח:ג, כד; כ:ג, כג, כד; כג:י; כה:ב; כו:טז, כד, כח, לב, מא; השווה חלויניסקי, שם). לשון סה"ק בכללה היא לשון חופשית ובעלת סגנון של הטפה לעומת הסגנון האחיד, הקצוב, המדוד והיבש של חו"כ. כמרכן בולטת הזיקה של לשון סה"ק ללשון יחזקאל. (ראה דרייבר, מבוא, עמ' 145-149).

מאז מחקרו של קלוסטרמן, מקובל לכתוב קובץ זה 'ספר הקדושה'⁴. נהוג לציין את הקובץ באות H, כדי להבדילו מחלקיה האחרים של היצירה הכוהנית, המצוינים, כאמור, באות P.⁵ בצד הלשונית והביטויים הייחודיים, יש ב'ספר הקדושה' (להלן: 'סה"ק') אף לשונות ומונחים רבים התואמים את לשון P. החוקרים ביארו תופעה זו בעזרת ההשערה, כי ביסוד 'סה"ק' עומד קובץ חוקים שקדם ל-P, וכי סופרים מאסכולת P ערכו ועיבדו קובץ קדום זה שעה שכללוהו בכתביהם.⁶

כבר כראשית המחקר כסוגיה נמצא, כי היקפה של היצירה בעלת הסממנים האפייניים ל-H חורג מתחומי 'סה"ק', דהיינו, ויקרא יז-כו. ההצעות שהוצעו לזיהוי יצירת H מחוץ ל'סה"ק' רבות ומגוונות, חוקר חוקר לשיטתו.⁷ את מציאותם של קטעי H מחוץ ל'סה"ק' ביארו החוקרים בסברה, כי קטעים אלה היו קבועים מעיקרם בתוך 'סה"ק' ונשמטו ממנו, או שחומר זה נשתיר מחוץ ל'סה"ק' בעת עריכתו של קובץ זה.⁸ אולם בתיאוריה זו ניבעו ברבות הימים סדקים ופרצות. לבד מחוסר הסכמה על זיהוים של קטעי H מחוץ ל'סה"ק', הרי עצם הימצאותם של סממני H בכתובים המפוזרים על-פני היצירה הכוהנית כולה, הביאה מספר חוקרים לערער על קיומו של 'סה"ק' כחטיבה נפרדת במקור הכוהני.⁹ גם בקרב הגורסים את קיומו הנפרד של 'סה"ק' (ורובד H) נשמעים קולות, הדוחים את התפיסה המקובלת בשאלת היחס הכרונולוגי בין H ל-P: יש הסוברים שחטיבות מסוימות של H מאוחרות לחטיבות מקבילות של P,¹⁰ ויש הגורסים כי יצירת H כולה מאוחרת ליצירת P.¹¹

- 4 ראה קלוסטרמן, חומש, עמ' 368-418. קלוסטרמן טבע את המונח Heiligkeitgesetz; בפי חוקרים דוברי אנגלית רווח המושג Holliness Code, ואילו במחקר העברי נתקבל הכינוי 'ספר הקדושה'.
- 5 המגבש העיקרי של יצירת P כולל, על-פי המקובל במחקר, את הרצף: שם' כה-לא, לה-מ, וכן ו' א-טז. כמרוכז מייחסים ל-P פרקים וקטעים שונים בספר בראשית, בחלקו הראשון של ספר שמות ובספר במדבר. לפירוט מדויק ראה צ'פמן, מבוא, עמ' 197-206.
- 6 ראה למשל קינן, הכסאטון, עמ' 87; דרייבר, מבוא, עמ' 47-48.
- 7 ראה קלוסטרמן, חומש, עמ' 377; הורסט, יחזקאל, עמ' 32-36; וורסטר, לאופיים, עמ' 123-126; דילמן, הכסאטון, עמ' 640-641; קינן, הכסאטון, עמ' 278-279; דרייבר, מבוא, עמ' 59, 151; הולצינגר, מבוא, עמ' 410; הרן, 'סה"ק', עמ' 1095; הנ"ל, מאחורי הקלעים, עמ' 8, הערה 13.
- 8 ראה הסיכום אצל הרן, שם.
- 9 וגנר (לקיומו, הערה 2) מונה את שמות החוקרים שקדמו לו בערעורם על קיומו של 'סה"ק'. לרשימתו יש להוסיף את השגותיו של הופמן, ראיות, עמ' יד-כא; הנ"ל ויקרא, ב, עמ' י-יב, צד-צה, קי-קיא, קצה-קצז, נח-רסח ואת הסתייגותו של טורג, מתן תורה, עמ' 148-149, הערה 113, עמ' 149-150, הערה 116, עמ' 153-154, הערה 121.
- 10 בריכטו (קרבן, עמ' 42-43) סבור, כי חוק השחיטה של H בוי' יז מאוחר לאיסור אכילת הדם של P בבר' ט. לופניק (השינוי) קובע, כי בוי' כו משתקפת תמורה בתפיסה הכוהנית המקורית שנוסחה ב-P.
- 11 דיוויס (ויקרא, עמ' 118) קובע, כי רובד H נתחבר בזמן גלות בבל, ורובד P נתחבר קודם לכן.

סה"ק מתייחד לא רק בלשונו ובסגנונו, אלא גם בהשקפותיו בענייני אמונה, פולחן ומשפט. שלא כיצירת P, המאופיינת בהתרכזות בתחום הפולחן תוך התעלמות משאלות הנוגעות לסדרי חברה ובניתוק מחיי החקלאות, הרי בסה"ק משולבים חוקי המקדש והקרבנות עם תקנות משפט וחברה, והוא מתייחס בפרוטרוט לחיים החקלאיים. הבדל אחר בין P ל-H מתגלה בזיקתם למקורות הלא-כונהיים בתורה (J, E, D): ברובד H ניכרת קרבה למקורות הללו, ואילו ברובד P אין למצוא כל זיקה כזו.

ולהאזון, בספרו 'אקדמות לתולדות ישראל', הציב את ההבדל בין H ל-P כנדבך בבניין התיאוריה הכוללת שלו על תולדות הפולחן בישראל. לפי ניתוחו, היה הפולחן הישראלי הקדום טבעי, ספונטני ומעורה בחיי האדם, כפי שהוא משתקף במקורות JE. במשך הדורות מוסדה מערכת הפולחן, והתרחקה בהדרגה מן הטבע ומהוויית חייו של האדם. התהליך הואץ עם חורבן הארץ והגלות לבבל, עקב ניתוק הקשר הפיסי בין העם לאדמתו. ולהאזון סבור, שסופו של התהליך בא לידי ביטוי ביצירת P, שהיא, לדעתו, חוקת שבי הגולה, אשר ממנה נעדר כליל הקשר של הפולחן לטבע ולחקלאות. לדעת ולהאזון, טקסי הפולחן המקדשיים המפורטים והמדוקדקים, המוצגים בחוקי P, הם טקסים מחודשים ומלאכותיים שנוצרו בחוגי הכהונה בתקופת בית שני, ולפיכך אין אנו מוצאים במקורות ההיסטוריים של תקופת הבית הראשון עדות של ממש לקיומם. ולהאזון מקבל את הדעה הרווחת בדבר קדימות H ל-P, ועל רקעה הוא מבאר את עיסוקו של מקור H בחיי החקלאות ובהוויית החיים העממית ואת זיקתו למקורות הלא-כונהיים. לטענתו, H מהווה שלב ביניים בין המקורות JE ו-D לבין P, ולפיכך עדיין יש בו קצת מרוח הפולחן העממי, אך כבר ניכרים בו סימניה של התפיסה הכוהנית, העתידה להגיע לגיבוש מלא ביצירת P.¹²

התיאוריה שהציג ולהאזון ככשה את לבות בני דורו. אולם כבר אז נמצאו מספר חוקרים חשובים — דילמן, דליטש וקיטל, שסירבו לקבלה.¹³ בדורות שלאחר מכן גדל מחנה המבקרים,¹⁴ במיוחד לאחר שנתגלו שרידי תרבויות המזרח הקדמון, ונתברר כי מנהגים הקרובים לטקסי הפולחן המתוארים בכתבי P רווחו במזרח כבר כאלף השני לפני הספירה.¹⁵ המשיגים על ולהאזון, אשר טענו לקדמותו של P, היו

אליגר (ויקרא, עמ' 16) טוען, כי סה"ק נתחבר מעיקרו כהשלמה של רובד P ומעולם לא היה לו קיום עצמאי. חולווינסקי (סה"ק, עמ' 138-141, 334-338) הולך בעקבות אליגר, אלא שהוא מודה בעריכה אחרונה של סה"ק בידי P.

12 ראה ולהאזון, אקדמות, עמ' 98-90, 375-378.

13 לסיכום ביקורותיהם ראה תומפסון, משה, עמ' 60-62.

14 ראה תומפסון, שם, עמ' 72 ואילך. ערך מיוחד יש לביקורותיהם המפורטות של הופמן (ראיות) ושל קרפמן (תולדות א, עמ' 1-220).

15 ראה הניסוח המקיף והממצה של וינפלד, מוסדות.

צריכים להציע סברה חלופית לניתוקו של P מן הפולחן העממי ומן המקורות שאינם כוהניים, ולהעדרה של עדות ממשית על קיום טקסי הפולחן של P במקורות ההיסטוריים של ימי בית ראשון. ההסבר- שהתקבל במחנה מקדימי P מבוסס על ההשערה, כי בישראל שלפני גלות בבל, כמו בארצות אחרות במזרח הקדמון, היו הכוהנים חוג חברתי אליטיסטי, סגור ומבודד, ויצירתם נועדה לקהל מצומצם בלבד.¹⁶ משום כך לא ניכר רישומה של יצירה זו בחיי העם קודם שהכלילה עזרא בתורה.¹⁷

אלא שקשה למצוא בתיאוריה זו פשר לאופיו המיוחד של H בתוך היצירה הכוהנית, שהרי נשאלת השאלה: אם אכן היתה הכהונה חוג מסוגר ומתבדל מן העם, כיצד יצא מקרבה חיבור דוגמת סה"ק, הדוגל בקדושת כלל האומה, ומפנה את החוקים ישירות לעם; הנדרש לשאלות הנוגעות בהוויית החיים החברתיים והחקלאיים, ומגלה זיקה למקורות העממיים של התורה. לא ייפלא אפוא, כי כמה מן החוקרים הבולטים במחנה החולקים על ולהאוזן, ובהם קויפמן וויינפלד, נוטים להתעלם מקיומו הייחודי של סה"ק (ורובד H בכלל) ולהבליעו ביצירת P.¹⁸ לעומתם, חוקרים כדילמן והרן, טענו לקדמות המקור הכוהני אך עם זאת הבליטו את ייחודו של H, לא הצליחו ליתן הסבר מספק למעמדו של רובד זה במכלול היצירה הכוהנית.¹⁹ נראה אפוא, כי שאלת מעמדו הספרותי וייחודו הרעיוני של רובד H

16 על היווצרות P ושמירתו בקרב החוג המצומצם של הכהונה ראה דילמן, הכסאטוך, עמ' 666-667; בגרין, התורה, עמ' 86; גינזברג, מגמות חדשות, עמ' 23; ויינפלד, זרמים, עמ' 11-13; הנ"ל לתפיסת, עמ' 61-63; הרן, תקופות, עמ' 185; הנ"ל מקדשים, עמ' 11, 143; הנ"ל מאחורי הקלעים, עמ' 8; כהן, ההיה.

17 הרן מציין בהקשר זה גם את הפן האוטופי של יצירת P (תקופות, עמ' 183-184; הנ"ל, מקדשים, עמ' 11-12; הנ"ל, מאחורי הקלעים, עמ' 7-8).

18 קויפמן טוען בפולמוסו עם ולהאוזן, כי '...סה"ק אינו אלא חלק מס"כ [ספר כהונה = P]. לא זו בלבד שהוא קרוב לס"כ באפיו ובסגנונו, אלא שהוא נתמוג עם ס"כ ליחידה אחת' (תולדות א, עמ' 121). בכתביו של ויינפלד שכיחה העמדתן של האסכולה הכוהנית והאסכולה הדויטרונמיסטית זו לעומת זו, כשני הזרמים התיאולוגיים המרכזיים בתורה (ראה ויינפלד, זרמים; הנ"ל, המפנה, עמ' 1-14; הנ"ל, דברים, עמ' 179-243). חוקי סה"ק מובלעים אצל ויינפלד בדיונו הכללי באסכולה הכוהנית ואין התייחסות לאופיו המיוחד של קובץ סה"ק, למעט הערות בודדות.

19 דילמן הציע תיאוריה אודות הרכבו של סה"ק ומוצאו, המגדירה את מקומו של רובד H — המכונה אצלו S, לעומת יצירת A — המכונה בפיו A (ראה דילמן, הכסאטוך, עמ' 637-647; קינן, הכסאטוך, עמ' 279-280). ואולם תיאוריה זו מורכבת ביותר ומסובכת, ובדין השיגו עליה החוקרים ודחוה (ראה דברי קינן, שם, עמ' 280-281 ודברי קודמיו הנזכרים שם). הרן רואה בסה"ק את החוקה האזרחית-חילונית של המקור הכוהני. מכאן, לדעתו, עיסוקו של סה"ק בחיי החקלאות ובסדרי המשפט, ומכך נובעת זיקתו לקובצי חוק לא-כוהניים (ראה הרן, סה"ק, עמ' 1094-1095). לבד מאי-הנוחות שבהגדרת סה"ק כחוקה 'חילונית', יש בהצעתו של הרן קשיים חמורים עוד יותר: כאמור, נמנה הרן עם החוקרים התופסים את הכהונה כחוג סגור,

בכלל היצירה הכוהנית עדיין לא באה על פתרונה. העדרו של הסבר מספק לשאלה זו מקשה על הבנת אופיה של היצירה הכוהנית בכללותה, ועל הנסיון לקבוע את התקופה ההיסטורית והרקע החברתי של היווצרותה.

בספר זה ברצוני להציע פתרון חדש לשאלת המקור הכוהני. הצעתי מערערת על המוסכמות הרווחות בסוגית היחס שבין P לבין H. לפי דעתי, ראיית H כחטיבה (ואפילו מיוחדת), הנבלעת בתוך היצירה המקפת של P, בטעות יסודה. יתברר, שפרשיות רבות מחוץ ל"סה"ק, שעד כה יוחסו ל-P, הן למעשה חלק מכתביה של אסכולת H. עלינו להכיר אפוא בקיומם של שני מקורות כוהניים נפרדים, P ו-H. במקורות אלה מיוצגת, לדעתי, יצירתן של שתי אסכולות כוהניות עצמאיות: האחת אסכולת P, או כפי שאני מבכר לכנותה 'אסכולת תורת כהונה' (תו"כ);²⁰ והאחרת אסכולת H, שתכונה להלן 'אסכולת הקדושה' (אה"ק).²¹ לדעתי, יצירתה של אה"ק מאוחרת באופן מוחלט ליצירת תו"כ. יתר על כן, אה"ק היא האחראית, לפי סברתי, למפעל הגדול של עריכת התורה, במהלך מפעל זה נערכו ועובדו אף מגילות החוקים של תו"כ,²² ולאחר מכן מוזגו עם המקורות הלא-כוהניים. ביסוסן של טענות אלה ייעשה בשני הפרקים הראשונים של הספר, שבהם אערוך מחדש חלוקה ומיון של קורפוס הכתובים הכוהניים שבתורה לפי מוצאם משתי האסכולות שזכרו: 'תורת כהונה' ו'אסכולת הקדושה'. על יסוד המיון המחודש של הכתובים, יתבהרו ויתחדדו הקווים המפרידים והמייחדים את התפיסה התיאולוגית והפולחנית של 'תורת כהונה' מתפיסת ממשכתה 'אסכולת הקדושה'. יתברר, שלפנינו שני זרמים הנבדלים רבות זה מזה, כך שלא ניתן להוסיף ולדבר בהכללה על ה'תיאולוגיה של המקור הכוהני', ויש להכיר בשתי תיאולוגיות כוהניות נפרדות, של תו"כ ושל אה"ק. במוקד הגותה של תו"כ עומדות השקפות האמונה והפולחן הכוהניות וההבחנה בינן לבין אמונת המון העם ופולחנו; ואילו אה"ק מבקשת לשלב ולמזג את יסודות האמונה והפולחן הכוהניים עם המסורות והמנהגים העממיים. את תפיסתן האמונית והפולחנית של שתי האסכולות אתאר בפרק השלישי ובפרק הרביעי.

שיצירתו במהותה מיועדת לקהל מצומצם (ראה לעיל, הערה 16); אולם קשה להבין מה הביא כוהנים אלו, המסוגרים בין כותלי המקדש וכל מעייניהם בטקסייהם הסודיים. לחבר חוקה אזרחית 'חילונית', מה עוד שהחוקה האזרחית-החילונית שבסה"ק נתחברה לדעת הרן עוד קודם להתהוות P (ראה, הרן, סה"ק, עמ' 1098). וראה פרק ה, הערה 4, על הקושי הכרונולוגי בשיטתו של הרן).

²⁰ 'תורת כהונה' היא המקור P, וכך תכונה אף האסכולה, שבה נתחבר מקור זה.

²¹ כיוון שהקריאה להתקדשות עדת ישראל ושמירת קדושת מקום מושבה מופיעה בחלקיה השונים של יצירת אסכולה זו, בסה"ק וגם מחוצה לו (וי' יא:מד-מה; במ' טו:מ ועוד), יאה לה השם 'אסכולת הקדושה'. יש להעיר, כי הרחבת היקפה של יצירת אה"ק אינה מבטלת את ייחודו של קובץ הפרקים ו' יז-כו, הוא סה"ק. קובץ זה הוא המגבש המרכזי של יצירת אה"ק, ובו נוסחו לראשונה תפיסותיה המיוחדות.

²² על מגילות הצווים של תו"כ ראה הרן, מגילות, עמ' 87.

בפרק החמישי והאחרון אציע מסגרת היסטורית וחברתית לפעולת האסכולות הכוהניות. אתאר את הרקע המשוער לכידולה של תו"כ ולהסתגרותה, ואתחקה אחר נסיבות המפנה שהתחולל בחוגי הכהונה, ואשר הביא לצמיחת אה"ק וליציאת הכוהנים אל העם. כמו־כן ייבדק הקשר בין התמורה במחשבה הכוהנית לבין הביקורת שמתחה הנבואה הקלסית על הממסד הפולחני.